

Alkoholbruket i Finland

Om man utgår från officiella konsumtionssiffror förefaller finländaren att i genomsnitt dricka rätt lite. Trots detta överflödar pressen och dess insändarspalter av bekymmer över nykterhetsläget. Med denna skenbara paradox som utgångspunkt belyses i nedanstående artikel olika infallsvinklar på alkoholbruket i Finland. Författaren pol. lic. Salme Ahlström-Laakso är verksam vid Alkoholpolitiska forskningsinstitutionen i Helsingfors.

Salme Ahlström-Laakso

Alkoholkonsumtionen per capita är mycket obehaglig i Finland. Några skarpa skillnader i fråga om konsumtionsvolymen förekommer inte mellan de nordiska länderna, även om alkoholkonsumtionen — enligt officiell statistik — är i Danmark och Sverige högre än i Finland och Norge (år 1969 gick Finland förbi Norge) (Alkoholfrågan 1968). Däremot förefinnes en mycket betydande skillnad mellan Finland och Mellaneuropa. Konsumtionen i Frankrike och Italien är fyra gånger större än i Finland.

Om man sålunda utgår från officiella konsumtionssiffror förefaller finländaren att i genomsnitt dricka rätt litet. Trots detta överflödar vår press och dess insändarspalter av bekymmer över alkoholläget — eller rättare sagt över nykterhetsläget. Detta kommer sig av att gatubilden i Finland verkar så "fuktig": "asociala alkoholister" sticker i ögonen, och den stora förekomsten av berusade likaså — ett mått på det sistnämnda anses bl a våra betydande siffror för omhändertaganden av fyllerister utgöra.

Kulturen formar dryckessederna

Vi är kända för vårt egenartade "dåliga ölsinne", vår vana att dricka för att komma loss från vardagen, utan några hänsyn till följderna. Begreppet "finländskt ölsinne" förekommer inte bara i tidsskrifter och litteratur; även forskare har alltse-

dan 1940-talet opererat därmed (Verkko 1949). Detta begrepp har inte bara utnyttjats för att skildra verkligheten och understryka nykterhetsideologins tillämpning på finländarna; begreppet har t o m gett anledning till ett visst mått av nationalstolthet. Vid granskning av internationella dryckesseder jämnställes vårt beteende med irländarnas vilda dryckesvanor; som kontrast anföres närmast judarnas och italienarnas behärskade och "kultiverade" alkoholbruk. Vid jämförelser inom Norden anses åter Danmark och Finland representera ytterligheter, bl a emedan dessa länders siffror för omhändertagande av fyllerister företer den största inbördes skillnaden.

Olikheterna i alkoholbruk mellan olika nationer och länder har alkoholsociologerna hittills försökt förklara utgående från kulturella olikheter. Judarnas och italienarnas behärskade, men rikliga alkoholbruk har påståtts bero på att drickandet är accepterat, och att det samtidigt regleras av stränga inofficiella normer. Skandinavernas och anglosaxarnas, främst finländarnas och irlän-

Vid granskning av internationella dryckesseder jämnställes vårt beteende med irländarnas vilda dryckesvanor; som kontrast anföres närmast judarnas och italienarnas behärskade och "kultiverade" alkoholbruk.

Italien behöver inte en sträng lagstiftning om arrestering av berusade ty kontrollen av berusningen och dess följder sker i ett tidigt skede medan drickandet pågår.

darnas, aggressionslösande berusning har förklarats med ambivalensen hos dessa kulturer: inställningen till alkoholbruket formas dels av skarpt avvisande och dels av direkt glorifierande attityder (Pittman 1964). På grund av den ambivalenta inställningen, saknas allmänna normer för alkoholbruket; normerna kommer alltid från smågrupper (Bruun 1959). Detta speglas bl a däri, att en officiell kontrollapparat för reglering av berusning skapats på legislativ väg, eftersom en inofficiell kontroll utgående från bl a allmänt accepterade normer är nära nog obefintlig. Italien behöver inte en sträng lagstiftning om arrestering av berusade, ty kontrollen av berusningen och dess följder sker i ett tidigt skede, medan drickandet pågår. I konformitet härmed utgör de siffror över omhändertaganden, vilka i Finland är betydande i jämförelse med Danmark, delvis en följd av olika sociala kontrollsysten. Det beteende, som resulterar i omhändertagande, är inte identiskt i Finland och Danmark, och siffrorna är alltså som sådana inte kommensurabla. Det officiella sociala kontrollsysten för övervakning av berusning är i Finland mera omfattande och mera kontrollerorienterat än i Danmark, där inofficiell social kontroll av fylleri är dominerande, men där det vid sidan härav även förekommer ett officiellt kontrollsysten (Ahlström-Laakso 1971).

Alkoholpolitikens betydelse betonas

Det är klart att kulturen formar dryckessederna. På sistone har dock åter, och nu med nya motiveringar, förts fram även den uppfattning, att alkoholpolitiken påverkar dryckessederna och särskilt kvantiteterna. Det är visserligen sant att alkoholpolitiken utformas på basen av kulturvärderingar och ekonomiska intressen, men tex centraldirigerad alkoholpolitik är knappast lika vanlig i vinproducerande länder som i de stater, vilka importerar en stor del av konsumtionsalkoholen

från andra länder. I länder med centraldirigerad alkoholpolitik, tex i Finland, är alkoholkonsumtionen per invånare mindre än i de länder, där det knappast förekommer någon egentlig alkoholpolitik. Ett gott exempel på alkoholpolitikens inflytande är den konsumtionsökning som mellanölets frisläppning föranledde i Finland.

Ovan framlagda uppfattningar om finländarnas dryckesvanor bygger på vardagliga iakttagelser och statistiska medeltal, vilka dock kan gömma många viktiga detaljer. Om man önskar reglera alkoholbruket för att minimera dess skadeverkningar, bör detaljerade fakta om alkoholsederna utgöra grunden.

Samtliga nordiska länder har traditionellt eftersträvat att eliminera eller åtminstone att påverka alkoholbruket. Det är därför förståeligt att alkoholsederna i dessa länder kartlagts mera än i sådana, där alcoholdistributionen inte till någon del är centraldirigerad, och där alkoholen inte bara utgör en skattekälla för staten, utan även en viktig sektor inom näringslivet och en betydande exportartikel. Följden är att den internationella jämförelsen på grund av bristfälliga fakta blir tämligen mager.

Statistiken ger inte hela bilden

Åren 1968—69 ökade alkoholförbrukningen i Finland över 40 %. De nu aktuella konsumtionssiffrorna är dock icke oöverträffade; det har beräknats att det i Finland dracks ungefär lika mycket under 1870-talet (Bruun 1972). Om internationell måttstock tillämpas bör bl a följande observeras vid granskning av vår ringa per capita-konsumtion:

1) Inom vår befolkning finnes en betydligt större andel nyktra än i mellaneuropeiska länder. Bland dem som intervjuades år 1969 hade 36 % kvinnor och 8 % män under det senast förflutna året överhuvudtaget inte använt alkohol (Mäkelä 1970a). Andelen nyktra är inom Norden minst i

På sistone har dock åter och nu med nya motiveringar förts fram även den uppfattningen att alkoholpolitiken påverkar dryckessederna och särskilt kvantiteterna.

Alkoholkonsumtionen fördelar sig i Finland mycket ojämnt mellan individerna: 10 % av alla män, som använder alkohol konsumerar 50 % av den manliga befolkningens totalkonsumtion.

Danmark, störst i Finland och Norge (Johnsson o Nilsson 1969).

2) Den icke statistikförda alkoholkonsumtionen (njutningskonsumtion av alkohol avsedd för andra ändamål, hemmaproducerad alkohol, icke statistikförd import) har i Finland uppskattats till ungefär en femtedel av den statistikförda konsumtionen; i Norge rent av till en tredjedel (Bruun 1972). Men trots detta stiger inte totalkonsumtionen i någon av dessa båda länder till samma nivå som i Danmark eller Sverige, för att inte tala om mellaneuropeiska länder.

3) Alkoholkonsumtionen fördelar sig i Finland mycket ojämnt mellan individerna: 10 % av alla män, som använder alkohol, konsumerar 50 % av den manliga befolkningens totalkonsumtion, och 10 % av de konsumerande kvinnorna dricker 57 % av kvinnornas hela andel (Mäkelä 1971). Konsumtionens kumulering är mindre i Sverige än i Finland, och man kan antaga att den är ännu mindre i länder, där per capita-konsumtionen är dubbelt eller tre gånger så stor som i Finland. Detta innebär att en stor del av konsumtionen i Finland kumuleras till storförbrukare, för vilka alkoholen är en "nödvändighetsartikel".

4) Berusningskonsumtionen och berusningsfrekvensen har konstaterats vara av samma klass i de nordiska länderna. Situationer, då så ringa alkoholmängder förtäres, att berusning inte inträder, är däremot betydligt mera vanliga i Danmark och Sverige än i Finland och Norge (Johnsson o Nilsson 1969). Det är bl a denna större "tillskottskonsumtion" vid sidan av konsumtionen i berusningssyfte, som höjer den danska och svenska årsförbrukningen per capita till högre siffror än i Finland, där man oftare dricker i berusningssyfte än i avsikt att göra en måltid festlig eller taga en "sängfösare". Sedan mellanölet blivit fritt har situationen i Finland förändrats i någon

mån: de måttfulla konsumtionsgångerna ökar mera än de omåttliga; numera fördelas konsumtionen alltså något jämnare mellan olika omgångar än förr, ehuru även "storsuperingarna" ökar (Mäkelä 1971).

Bort från social kontroll i vardagslag

I de verbalt uttryckta attityderna till alkohol framträder bl a alkoholbrukets sociala funktioner, vilka kan antagas påverka dryckessederna. Majoriteten — åtminstone i Helsingfors — anser att tillfälligt, rikligt alkoholbruk är bättre än regelbundet och måttligt (Allardt 1957). Många finländare ser alkoholbruket som ett medel att koppla ifrån vardagens sociala kontroll och inte som en normal vardaglig beteendeform, såsom fallet är i många andra kulturer (Frankrike, Italien). Ett bevis på att alkoholbruket verkligen i hög grad är frikopplat från vardagens sociala relation och påfallande isolerat till speciella tillfällen, utgör drickandets kumulering vid särskilda veckodagar, särskilt vid veckosluten (Mäkelä 1970). Lördagens position har därtill snarare stärkts än försvagats efter andra världskriget.

Det nationella "weekenddrickandet" framträder t o m i fråga om alkoholisternas konsumtion: en stor del av deras supperioder infaller antingen helt under veckosluten (fredagar inberäknade) eller inledes under veckoslutet (Ahlström-Laakso 1970).

Kumulerat utnyttjande av restaurangservice

Ett lika nationellt drag som "weekenddrickandet" är alkoholförtäringens bundenhet till hemmiljön i Finland. En klar majoritet av alla konsumtionsomgångar är förlagd till privata utrymmen, och bara en knapp fjärdedel till restaurangerna. Restauranginstitutionen är finländaren tämligen främmande. Över hälften av befolkningen gör mindre än ett restaurangbesök per år (Partanen 1970). Även om en fjärdedel av konsumtionsom-

Situationer, då så ringa alkoholmängder förtäres, att berusning inte inträder är däremot betydligt mer vanliga i Danmark och Sverige än i Finland och Norge.

Ett bevis på att alkoholbruket verkligen i hög grad är frikopplat från vardagens sociala relation och påfallande isolerat till speciella tillfällen utgör drickandets kumulering vid särskilda veckodagar, särskilt vid veckosluten.

gångarna sker på restaurang, och konsumtionen på restaurang i Finland utgör en större andel av totalförbrukningen än i Sverige och Norge, är orsaken härtill icke att genomsnittsfinländaren skulle i högre grad utnyttja restauranginstitutionens tjänster, utan det faktum att 80 % av restaurangbesöken och en ännu större andel av den i samband härmed förtärda alkoholen koncentreras hos 10 % av befolkningen (Partanen 1970). Restauranginstitutionen intager sålunda i Finland en betydelsefull roll i alkoholstorförbrukarens tillvaro.

Olikheter mellan befolkningsgrupper

Huru fluktuerar då alkoholvanorna inom nationen? Drickandets frekvens ökar med urbanisering och social aktivitet (exklusive den religiösa), och är signifikant större än genomsnittet för männens och de högre socialgruppernas del. Den förtärda kvantiteten per omgång är däremot ganska oberoende av sociala bakgrundsfaktorer; omgångar med omåttligt drickande är lika allmänna inom medel- som inom arbetarklassen. Däremot kan sägas att medelklassens alkoholbruk i högre grad begränsas till normalt socialt umgänge, medan åter arbetarklassens alkoholbruk är ett medel att slippa den normala sociala kontrollen (Mäkelä 1970b). Medelklassen har m a o samma frekvens av ringa förtäring per omgång som alkoholkonsumenterna i Danmark och Sverige.

Alkoholisternas drickande har i allmänhet ansetts vara mycket våldsamt och avvikande. De senaste forskningsrönen har dock visat huru svårt det är att draga en klar gräns mellan "normalförbrukaren" och alkoholisten. De finländska alkoholisternas dryckesvanor visar sig sålunda icke avvika från den normala befolkningens så påfallande som man trott: alkoholisterna håller sig nyktra under en betydande del av året, och även

De finländska alkoholisternas dryckesvanor visar sig således inte avvika från den normala befolkningen så påfallande som man trott: alkoholisterna håller sig nyktra under en betydande del av året.

om dagsransonerna är ungefär tre gånger större än den normala befolkningens, stiger dock årskonsumtionen inte för alla alkoholister till en nivå, som skulle innebära hälsorisker. Även om sannolikheten är stor att drickandet fortgår följande dag, är det vanligt att det inskränkes till en enda dag, vilket jävar tron att alkoholisten måste fortsätta att dricka. Däremot dirigeras alkoholistens val av drycker i högre grad än hos normalkonsumenten av förhållandet mellan dryckens pris och dess alkoholhalt (Ahlström-Laakso 1970).

Från moralisk indignation till skadevärdering

Alkoholbruket har för finländarna varit en moralisk tvistefråga, ett debattämne, som väckt indignation och satt känslor i svall på samma sätt som pornografi eller sex. Alkoholpolitikens liberalisering har i takt med växande alkoholkonsumtion förskjutit debatten till offentligheten och till "sakliga" linjer: man har på nytt i större omfattning börjat dryfta alkoholbrukets skadeverkningar. I det följande skall jag stanna vid blott två dylika: den ena berör ett begränsat område, men är desto markantare; den andra är vittomfattande och allmänt förekommande; jag avser våldsbrottsligheten, närmast sambandet mellan brott mot liv och alkoholbruk, ävensom de hälsoskador, som åtföljer det ökande alkoholbruket.

Det har konstaterats att alkoholen befrämjar ett aggressivt beteende. Brotten mot liv är en slags ytterlighetsform av aggressivt beteende, dess sannolikhet inom mänskliga relationer är mycket ringa. Alkoholen ökar individens benä-

Alkoholbruket har för finländarna varit en moralisk tvistefråga, ett debattämne, som väckt indignation och satt känslor i svall på samma sätt som pornografi eller sex.

Endast cirka 15 % av dem som i Finland gjort sig skyldiga till brott mot liv har varit helt nyktra under brottets begående och av offren endast cirka 30 %.

genhet att avvika från allmänt godtagna betenor-
denormer och främjar uppkomsten av konflikter.
Det är därför inget under att endast ca 15 % av
dem som i Finland gjort sig skyldiga till brott
mot liv varit helt nyktra under brottets begående,
och av offren endast ca 30 % (Aho 1971). Alkoholen
stora andel i brotten mot liv är dock inte
något nationaldrag i Finland, vilket ofta påstås,
utan ett helt världsomfattande drag. Den senaste
tidens undersökningar har visat, att åtminstone i
Finland den konflikt som lett till brott mot liv i
de flesta fall uppkommit först i samband med
själva drickandet (Aho 1971). Alkoholen åstad-
kommer med andra ord mycket oftare nya kon-
flikter än vad den utlöser gamla aggressioner. Vid
stark berusning utlöses de uppkomna konflikterna
i brott mot liv, oberoende av individens sociala
ställning. Om berusningen är lindrig, blir ett brott
mot liv som slutprodukt mera sannolikt inom de
lägre än inom de högre samhällsklasserna. Väx-
ande alkoholkonsumtion, som innebär en ökning
av situationer där alkohol förekommer, innebär
sålunda även att sannolikheten för brott mot liv
ökar, ifall alkoholens aggressionsutlösande effekt
förblir oförändrad, vilket man kan antaga.

Den ökade alkoholkonsumtionen föranleder
dock än mer vittomfattande skador. Då konsum-
tionen stiger till en viss nivå är hälsovård på
lång sikt oundvikliga (Wallgren 1969). Redan
efter det mellanölet frigavs i Finland har antalet
individer som årligen förbrukar en farlig kvanti-
tet alkohol ökats betydligt. För läkarkåren inne-
bär detta en större arbetsbörda, eftersom det
tryck som alkoholkonsumenterna åstadkommer
på hälsovårdsservicen växer. En undersökning av
det ökade tryckets storlek pågår som bäst. Fakta
om finländarnas alkoholvanor och om dessas ut-
veckling är alltså viktiga för prognostisering och
planering av hälsovårdstjänster.

LITTERATUR:

- Ahlström-Laakso, S.: Alkoholisten alkoholinkäyttö-
voista (Om alkoholisternas alkoholbruk). Alkohol-
poliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseleste 57/
1970. Duplicerat.
- Ahlström-Laakso, S.: Arrests for Drunkenness — Two
Capital Cities Compared. Scandinavian Studies in
Criminology. Vol. 3. Halden 1971.
- Aho, T.: Heinkirikostyyppien jakautumisesta eri väes-
tönsinn (Hur olika typer av brott mot liv fördelar
sig på de olika befolkningsgrupperna). Licenciat-
arbete i sociologi. Åbo Universitet 1971.
- Alkoholfrågan 1968, LXIII, 3, 107—108.
- Allardt, E.: Drinking Norms and Drinking Habits.
Helsinki 1957.
- Bruun, K.: Alkoholi — käyttö, vaikutukset, kontrolli,
Sosiologinen Pohjoismaiden tarkastelu (Alkohol i
Norden). (Publiceras 1972).
- Bruun, K.: Drinking Behavior in Small Groups.
Helsinki 1959.
- Johnsson, E. & Nilsson, T.: Samnordisk undersökning
av vuxna mäns alkoholvanor. Alkoholfrågan 1969,
LXIII, 3, 82—87.
- Mäkelä, K.: Concentration of Alcohol Consumption.
Scandinavian Studies in Criminology. Vol. 3. Hal-
den 1971.
- Mäkelä, K.: Uusi alkoholilainsäädäntö ja rittiiden
lkumäärä (Lagreformen och antal helnyktra). Alko-
holikysmys 1970, XXXVIII, 1, 18—23. 1970a.
- Mäkelä, K.: Ammatin arvostus, tulot ja alkoholijuo-
muinen käyttö (Status, inkomster och alkoholbruk).
Alkoholikysmys 1970, XXXVIII, 3, 125—148.
1970b.
- Mäkelä, K.: Alkoholkonsumtionens veckorytm före
och efter lagreformen. Alkoholpolitik 1971,
XXXIV, 1, 3—9.
- Mäkelä, K.: Alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka
(Alkoholiforskning och alkoholpolitik). Sosiologia
1971, VIII, 4, 213—237.
- Partanen, J.: Asiakastutkimus 1968 (Kundundersök-
ning 1968). Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen
tutimusseloste 53/1970. Duplicerat.
- Pittman, David J.: International Overview: Social and
Cultural Factors in Drinking Patterns, Pathological
and Nonpathological. Teoksessa Selected Papers
Presented at the 27th International Congress on
Alcohol and Alcoholism, Vol. 1, Alcoholism as a
Cultural Question, 1—13. Duplicerat 1964.
- Wallgren, H.: Alkoholsjukdomarna och förbrukningen
av olika slags alkoholdrycker. Alkoholpolitik 1969,
XXXII, 2, 54—58.
- Verkkö, V.: Lähimmäisen ja oma henki (Min nästas
och mitt eget liv). Jyväskylä 1949.